REMEDIA ANIMAE

Bibliotheca interior

Versio Latina ad mentem CANONIS ACTVARIANI

Editio ad archivum

Traditum est in limine sacrae bibliothecae Ramessis II verba Graeca olim fuisse inscripta: ψυχῆς ἰατρεῖον, medicina animae; vel, si liberius atque fortasse pulchrius reddere velimus, remedia animae.

Pauca fortasse dicta tanta brevitate expresserunt quid libri quibusdam civitatibus significaverint atque, secretius, quid etiam mihi significent. Non sunt mera verborum receptacula, nec plutei in quibus doctrina immobilis lectorem exspectat. Sunt instrumenta interioris transfigurationis, tacita medicina spiritus, memoriae resonantia, officinae denique in quibus tempora inter se remotissima simul adesse possunt neque invicem aboleri.

Libri semper me quadam paene Orphica fascinatione tenuerunt.

Omnis bibliotheca, si rem penitius spectes, colloquium est inter diversas temporis regiones: inter tempora recta et recurrentia, historica et mythica, simul praesentia, divergentia vel iam penitus exstincta. Librum aperire est singularem limen transire: ingredi locum ubi mortui loqui pergunt, ubi cogitationes quasdam auctoribus suis diuturniores esse videmus pertinacia quam nulla biologia plene explicare possit.

Fortasse ideo Borges paradisum specie bibliothecae imaginatus est. Fortasse eadem causa Umbertus Eco intellexit bibliothecam non solum archivum scientiae esse, sed etiam machinam potentissimam adversus oblivionem.

Mortui loqui pergunt ubicumque libri aperti manent.

Sed bibliotheca quoque autobiographia est invito auctore composita.

Libri quos eligimus, quos relinquimus, quos post viginti annos relegimus, quos vero clausos etiam memoria circumferimus, occultam vitae nostrae tabulam paulatim constituunt. Nullum iter intellectuale omnino deliberatum est. Sunt occursus fortuiti, magistri improvisi, lectiones nimis mature advenientes, aliae quae demum sensum suum aperiunt cum satis senuimus ut eas intellegere possimus.

Hic iam Terentii vox mihi occurrit, quam in plurium scriptorum meorum limine posui: Homo sum: humani nihil a me alienum puto.

Sententia illa, quamquam in comoedia orta, paene formulam universae humanitatis efficit. Quidquid humanum est, etiam si alienum primo videatur, ad nos tamen pertinet: amor et metus, fides et perfidia, pudor et superbia, misericordia et crudelitas, morbus, senectus, desiderium, culpa, venia,

mors. Bibliotheca eo ipso humanissima est quod nos ex angustiis singularis biographiae educit et in communem humani generis condicionem restituit.

Ita etiam narrationes biographicae quibus uniuscuiusque vita figuratur irrepetibiles sunt, quoniam quisque homo singularis est concursus naturae, culturae atque historiae.

Hic inevitabilis quaedam similitudo cum alea apparet. Chartae, ut ita dicam, nobis distribuuntur non consultis. Nemo corpus originarium, familiam, saeculum quo nascitur, vulnera prima aut casus pueritiae eligit, ex quibus mores postea formantur. Sed non in sola manu accepta res tota posita est: magis interest quomodo quisque id quod accepit ausus sit agere.

Spatium libertatis ibi incipit ubi mera facticitas desinit.

Inter casum et necessitatem — vel potius inter utrumque suspensus — homo super id progreditur quod libertatis praecipitium appellare licet.

Mauritius Merleau-Ponty libertatem in situ posuit: numquam absolutam, numquam corpore solutam, semper a corpore, historia, aetate atque condicionibus non electis circumscriptam. Neque tamen, quia finita est, ficta libertas est. Immo quia terminos invenit, in actum converti potest.

Si ea penitus privaretur, homo ad exquisitissimum quoddam automatismum biologicum redigeretur: animal nervorum admirabili apparatu praeditum, ad innumeros stimulos respondere potens, sed incapax ab eis se subducendi, se ipsum interrogandi atque eligendi.

Existentia incipit ubi homo desinit tantum respondere et incipit quaerere.

Seneca hoc punctum alio sermone, sed eadem severitate, tangit. Ad Lucilium scribens primum monet: Vindica te tibi. Te ipsum tibi restitue. Haec vox non ad solam temporis administrationem pertinet; ad dominium interius pertinet, ad recuperandam illam regionem in qua homo non iam tantum agitur, sed agit.

Magna fortasse pars aetatis nostrae intellegi potest ex paulatina huius interioris libertatis abdicatione. Pro ea offeruntur substituta cotidie efficaciora: commoditas, distractio, consumptio, velocitas, visibilitas, stimulus, spectaculum.

Numquam tot possibilitates habuimus; nec tamen constat nos melius scire quid ex eis faciendum sit.

Numquam tantum de libertate locuti sumus; et fortasse numquam tanta industria fuit ad desideria nostra praevenianda, attentionem capiendam, electiones dirigendas.

Ideo has paginas non velim ut praefationem sollemnem legi, sed ut modicum locum in quo verba, intuitus, experientiae atque quaestiones congregentur.

In aliis culturis non ad verba sed ad ideogrammata confugere potuissem; atque, si quaedam me tentatio minimalis duxisset, fortasse ad pauca tantum signa aut sonos. Nulla enim lingua innocens est. Omnis lingua tacitam quandam metaphysicam secum fert, omnis ratio symbolica aliter format id quod realitatem vocamus.

Medicinam, psychiatriam, philosophiam, anthropologiam aliasque disciplinas didici, quae omnes ad interminabile illud humanum munus pertinent: hominem intellegere.

Per universitates saeculorum vetustate nobiles, valetudinaria, bibliothecas, auditoria atque regiones diversas transivi, ut inquisitionem amplificarem de illo mirabili animante quod Graeci ἄνθρωπον appellaverunt.

In Cratylo Socrates Hermogeni quandam etymologiam philosophicam proponit: anthropos ille esset qui non solum videt, sed ad ea quae vidit reflectitur; contemplatur, examinat, experientiam suam considerat.

Philologica huius derivationis exactitudo minus refert quam anthropologica sententia quam continet.

Homo igitur animal esset quod propriam experientiam in quaestionem vertere potest.

Vidit, sed scit se videre.

Patitur, sed de sensu doloris interrogare potest.

Cupit, sed de iure sui desiderii dubitare potest.

Scit se moriturum; ideoque, quia scit, sepulcra, religiones, bibliothecas, valetudinaria, carmina atque metaphysicas condit.

Vix ulla definitio hominis ab hac singulari facultate ad se ipsum redeundi omnino abest.

Hic iam finem ponere libet. Sed puncta finalia magis ad syntaxin quam ad vitam pertinent.

Vita raro tam nitide concluditur quam paragraphus.

Lebenswelt, mundus ille vitae de quo Husserl disseruit, multo minus tractatui systematico similis est quam manuscripto pleno lituris, glossis marginalibus, interpolationibus, fragmentis amissis et paginis quae numquam scriptae sunt.

Hae paginae duplicem revera finem habent.

Primum, imaginem necessario fragmentariam eius qui scribit praebere. Deinde, pro viribus meis respondere quibusdam quaestionibus ortis in territorio cui magnam vitae meae partem dedi: psychopathologiae atque psychiatriae.

Henricus Ey morbum mentis ex perturbatione libertatis humanae intellexit; atque haec intuitio adhuc singulari fecunditate anthropologica valet.

Nam post innumeras formas psychopathologicas, alio alioque modo, nexus inter libertatem, desiderium, voluntatem, affectum atque realitatem mutatus apparet.

Morbus psychicus non est simplex symptomatum collectio.

Est etiam mutatio modi quo quis in mundo habitat.

Depressio experientiam futuri transformat.

Mania mensuram possibilis corrumpit.

Psychosis ipsum realitatis statum mutat.

Obsessio libertatem in ritum vertere potest.

Angor possibilitatem in minas convertit.

Impulsivitas intervallum inter desiderium et actum vehementer contrahit.

Ita perturbatio mentis non solum eventus clinicus, sed etiam fractura anthropologica fit.

Nosographia hodierna — etiam Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders — multas harum configurationum summa diligentia describere atque distribuere potest. Sed aliud est ordinare, aliud intellegere.

Taxonomia potest nobis dicere quo nomine syndrome appellanda sit.

Multo difficilius est explicare quid libertati hominis accidat cum mundus eius ita angustatur ut habitari iam non possit.

Ex hoc prospectu vetus illa formula psychiatriae, qua quaedam libertatis pathologia investigatur, miram adhuc vim retinet.

Hic Seneca iterum proximus fit. Philosophia apud eum non est cultus ornamentum, sed exercitatio medendi animo. Morbi interioris nomina mutantur, sed quaestio eadem manet: quid homo faciat cum affectus eum trahunt, metus praeveniunt, desideria dissident, futurum terret?

Stoicus non negat vulnera; disciplinam quaerit qua vulnus non totum hominem occupet.

Ita philosophia et psychiatria, quamvis neque confundendae neque in eandem methodum redigendae sint, in uno puncto se contingunt: utraque quaerit quomodo homo, condicionibus suis non dominus, tamen aliquem sui regimen recuperare possit.

Et hic angor necessario apparet.

Kierkegaard, fortasse ante multos clinicos, intellexit angorem non tantum affectum molestum esse neque symptomam quod therapia efficaci simpliciter abolendum sit. Est etiam vertigo possibilitatis.

Solus vere angi potest qui aliquo modo ante id stat quod adhuc fieri potest.

Animal timet.

Homo praeterea anticipat.

Calamitatem antequam eveniat imaginari potest, futuris numquam venturis laborare, possibilitatibus adhuc apertis desperare.

Sed eadem facultas quae angorem parit etiam libertatis fundamentum est.

Solus qui errare potest eligere potest.

Solus qui perdere potest periculum adire potest.

Solus qui deficere potest vere agere potest.

Quam ob rem libertas non est immunitas a casu, dolore aut limite. Libertas est illa exigua, saepe fragilis, sed realis potestas qua homo inter condiciones sibi datas responsum suum format.

Hic etiam sententia Terentiana latiorem sensum accipit. Homo sum: humani nihil a me alienum puto. Non est tantum humanitatis liberalis professio; est etiam praeceptum clinicum. Medico nihil humanum alienum esse debet, ne illud quidem quod turpe, absurdum, violentum, delirans aut desperatum videtur. Intellegere non est absolvere. Audire non est probare. Sed antequam iudicemus, necesse est experientiam alterius ita prope accedere ut eius internam rationem videre conemur.

Psychiatria eo momento scientia hominis fit, non solum catalogus morborum.

Seneca alibi scribit: Homo sacra res homini. Brevis sententia, sed gravissima. Quod in medicina facile in casum, diagnosticum, numerum aut chartam mutatur, semper tamen homo manet. Nulla classificatio hanc rem tollere debet.

Velim denique morari in vi symbolica alterius nominis: Eudemoniapsyche.

Vox Graeca εὐδαιμονία, in Ethicis ad Nicomachum Aristotelis centralis, innumeris modis per felicitatem reddita est. Sed moderna vox nimis angusta est. Eudaimonia non significat momentaneam voluptatem neque simplicem sensum subiectivum boni status. Significat potius vitam bene actam, quandam humanam floriditatem in qua ratio, mores, actio atque virtus consonant.

Aristoteli summum bonum non in divitiis, honoribus, fama, ne quidem in voluptate separatim posita consistit. In quadam vitae secundum virtutem perfectione consistit.

Tarda modernitas illam veterem quaestionem — quomodo vivendum est? — paulatim substituisse videtur alia multo propiore: quid adhuc desidero?

Ibi fortasse unus ex maximis motibus anthropologicis aetatis nostrae latet.

Homo hodiernus in continua comparationis, exhibitionis atque recognitionis oeconomia habitat. Se ostendere, producere, explicare, optimare, renovare debet.

Iam non sufficit esse.

Signa visibilia exhibenda sunt quibus appareat vitam nostram dignam esse quam alii spectent.

Exinde multae formae doloris hodierni etiam ut perturbationes desiderii, affectus, voluntatis atque relationis ad limitem legi possunt.

Depressio, anxietas, status angoris, perturbationes narcissicae, compulsiones, impulsivitas, bipolaritas, psychoses atque quaedam configurationes personalitatis causas structurasque diversas habent neque inter se confundendae sunt. Omnes tamen diversis modis ostendunt quantopere vita psychica pendeat a difficili compositione inter id quod volumus, id quod possumus, id quod sumus, et id quod realitas sinit.

Fortasse Eudemoniapsyche appellari potest status animae quae cum hac distantia aliquo modo reconciliata est.

Non conflictus evanescit.

Non perpetua serenitas obtinetur.

Multo minus dolor tollitur.

Sed propria mensura cognoscitur.

Hoc Romanus animus verbo modo saepe expressit. Modus non mera imminutio est, nec resignatio, nec timiditas. Est mensura qua res humanae forma accipiunt. Sine modo desiderium in servitutem verti potest, potestas in superbiam, libertas in dispersionem.

Stoicorum disciplina, licet nostra aetate nec simpliciter recipienda nec in psychotherapiam convertenda sit, hoc saltem admonet: non omnia quae accidunt in potestate nostra sunt; sed ratio qua eis occurrimus interdum adhuc nostra esse potest.

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt, Seneca versum Cleanthis Latinum fecit. Sententia dura est, neque totam humanam condicionem complectitur. Sed aliquid verum tangit: inter necessitatem et consensum interior locus relinquitur, angustus quidem, sed saepe decisivus.

Vetus sapientia Graeca noverat limitem non solum privationem esse. Potest etiam forma intelligentiae esse.

Aetas nostra contra difficilius in dies eum tolerare videtur.

Hinc mihi interdum neologismus diseudemonia occurrit: falsa plenitudinis promissio quae tandem contrarium efficit eius quod pollicetur.

Humanitas possibilitatibus circumdata et tamen insatiata.

Informatione saturata et directionis sitiens.

Aliis perpetuo exposita et intime sola.

Persuasa omnem limitem iniuriam personalem esse.

Obsessa iuventutem in infinitum producere, experientias multiplicare, recognitionem accumulare atque omnem fragilitatis memoriam e horizonte expellere.

Fortasse tragoedia nostra non in eo est quod deos credere desivimus.

Potius in eo quod nobis ipsis illa attributa exigere coepimus quae olim diis reservabamus.

Ubique adesse.

Omnia posse.

Iuventutem sine fine retinere.

Semper praesto esse.

Semper videri.

Vitam sine defectu, sine senectute, sine damno, tandem sine morte habere.

Sed homo qui omnes fines tollere conatur non ideo maior fit.

Mensuram tantum humani amittit.

Graeci grave verbum ad talem excessum habebant:

ὕβρις — hybris.

Romani fortasse contrarium verbo humanitas indicarent: non solum elegantiam litterarum, sed conscientiam quod homo homo est, finitus, socialis, vulnerabilis, alterius indigens.

Terentii sententia huc redit et quasi circulum claudit: Homo sum: humani nihil a me alienum puto.

Ego quoque intra eandem condicionem sum quam in aliis describo. Medicus morbo non ontologice extraneus est. Philosophus contradictione non immunis est. Magister errorem non transcendit. Qui de dolore scribit ipse doloris possibilitati subiacet.

Haec cognitio non auctoritatem minuit; superbiam minuit.

Et fortasse inde incipit vera humanitas.

Libri igitur fortasse eo ipso remedia animae manent.

Quia admonent alios ante nos amavisse, timuisse, senuisse, prodidisse, pepercisse, aegrotasse atque mortuos esse.

Admonent nullum angorem singularem omnino sine genealogia esse.

Admonent etiam id quod nobis proprium et solitarium videtur saepe in longa humani generis memoria iam aliquam vocem habuisse.

Contra illusionem hodiernam qua semper a nihilo incipere volumus, bibliotheca nos ad diuturnum hominum secum ipsis colloquium reducit.

Ibi fortasse altissima eius virtus therapeutica sita est.

Non quod responsa ultima nobis tradat.

Non quod dolorem tollat.

Non quod libertatem a necessitate absolvat.

Sed quod verba praebeat ubi silentium erat, exempla ubi solitudo, memoria ubi oblivio, mensuram ubi hybris.

Et quod nos prohibeat credere nos primos esse qui has quaestiones posuerimus.

Homo sum.

Et, dum liber apertus manet, nihil humani omnino alienum est.